

УДК 130.123.4:330.837

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.17>

Муляр Володимир Ілліч,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
orcid.org/0000-0002-1585-7328
mulyarvlad@gmail.com*

Суліменко Олександр Григорович,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
orcid.org/0000-0003-0657-0357
olexpost5@gmail.com*

«ПРОТЕСТАНТСЬКА ЕТИКА І ДУХ КАПІТАЛІЗМУ» МАКСА ВЕБЕРА: КОНТЕКСТ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

У статті аналізується класична праця одного з найвидатніших представників європейської інтелектуалістики кінця XIX – початку XX століття, німецького філософа і соціолога Макса Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму». Сформульована стрижнева ідея даної статті, яка полягає у твердженні про те, що, незважаючи на глибокий аналіз природи капіталізму, де М. Вебер проводить ідею органічного взаємозв'язку останнього з протестантською етикою, увагу читача він звертає також на феномен самореалізації людини. Це видно по тому, якого значення автор книги надає ролі та місцю професійної діяльності у формуванні людини капіталістичної епохи. Проводиться висновок про те, що, хоча М. Вебер і не знав поняття «самореалізація» через те, що останнє було введено у науковий вжиток лише через більше як півстоліття по тому, в його характеристиці явищ протестантської етики, «духу» капіталізму та професійної діяльності християнина-кальвініста чітко простежується ідея максимального, найбільш повного та глибокого опрідметнення людиною своїх природних та набутих в процесі універсальної соціалізації сил. Причому, це таке опрідметнення сутності людини, що цілком має відповідати «промислу Божому», який створив людину в цьому світі не для того, аби вона ледве животіла в бездіяльності, а щоб невтомно працювала над великою і грандіозною справою. Цим людиною, з одного боку догодить Богові і вшанує Його, з іншого - придбає для самої себе найдосконаліші чесноти і повне щастя. В цьому контексті аналізується тлумачення кальвіністського вчення про спасіння душі християнина, виконане німецьким філософом. Наводяться базові ідеї кальвінізму, сформульовані у «Вестмінстерському віросповіданні» 1647 року, а також висновок кальвіністської етики про невтомну працю християнина-кальвініста в рамках своєї професії у якості єдиної умови на шляху здобуття внутрішньої впевненості в обраності до спасіння своєї душі.

В статті подані визначення феномену самореалізації особистості, цитовані з монографії автора даної статті, яка є єдиною у вітчизняному просторі на тему самореалізації особистості.

Ключові слова: Макс Вебер, протестантська етика, дух капіталізму, самореалізація людини, християнин-кальвініст, спасіння душі, професійна діяльність, життєвий план християнина.

Muliar Volodymyr,
*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Social Sciences
Faculty of Law, Public Management and National Security
Polissia National University
orcid.org/0000-0002-1585-7328
mulyarvlad@gmail.com*

Sulimenko Oleksandr,
*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Social Sciences
Faculty of Law, Public Management and National Security
Polissia National University
orcid.org/0000-0003-0657-0357
olexpost5@gmail.com*

«THE PROTESTANT ETHICS AND THE SPIRIT OF CAPITALISM» BY MAX WEBER: THE CONTEXT OF HUMAN SELF-REALIZATION

The article analyzes the classic work of one of the most outstanding representatives of European intellectualism of the late 19th and early 20th centuries, the German philosopher and sociologist Max Weber «The Protestant Ethics and the Spirit of Capitalism». The core idea of this article is formulated, which consists in the statement that, despite the deep analysis of the nature of capitalism, where M. Weber develops the idea of the latter's organic relationship with the Protestant ethic, he also draws the reader's attention to the phenomenon of human self-realization. This can be seen from the importance the author of the book attaches to the role and place of professional activity in the formation of a person in the capitalist era. It is concluded that, although M. Weber did not know the concept of «self-realization» due to the fact that the latter was introduced into scientific use only more than half a century later, in his characterization of the phenomena of Protestant ethics, the «spirit» of capitalism and professional activity Christian-Calvinist, the idea of maximum, most complete and deep objectification by man of his natural and acquired in the process of universal socialization powers is clearly traced. Moreover, this is such an objectification of the essence of a person, which should fully correspond to the «plan of God», who created a person in this world not so that he could barely survive in inactivity, but to work tirelessly on a great and grand cause. With this, a person, on the one hand, will please God and honor Him, on the other hand, he will acquire for himself the most perfect virtues and complete happiness. In this context, the German philosopher's interpretation of the Calvinist teaching on the salvation of the Christian's soul is analyzed. The basic ideas of Calvinism, formulated in the «Westminster Confession» of 1647, are given, as well as the conclusion of Calvinist ethics about the tireless work of a Calvinist Christian within the framework of his profession as the only condition on the way to gaining inner confidence in his election to the salvation of his soul.

The article provides definitions of the phenomenon of self-realization of the individual, quoted from the monograph of the author of this article, which is the only one in the domestic space on the topic of self-realization of the individual.

Key words: Max Weber, Protestant ethics, the spirit of capitalism, human self-realization, Calvinist Christian, salvation of the soul, professional activity, life plan of a Christian.

З давніх часів будь-якій пересічній людині було притаманне прагнення до пізнання навколишнього середовища і самопізнання, розуміння світу і самої себе, своїх можливостей, щоб найкращим чином влаштувати власне життя, знаходити своє місце серед інших людей, бути корисною для себе і для того соціуму, в якому вона здійснювала власну життєдіяльність. Навіть у «найтемніші» епохи людської історії, коли звичайна людина мусила звіряти свої слова і вчинки з певними надзвичайно жорсткими, нерідко жорстокими, канонами, недотримання яких створювало серйозні ризики для її життя, а тому підстерігали людину на кожному кроці, вона все ж прагнула виявити в собі такі якості, які б допомагали їй виживати в цьому непростому світі. Показовим в даному контексті є ілюстрація буття середньовічної людини, яка відчувала свою психологічну роздвоєність,

зумовлену духовно-світоглядною атмосферою тих часів. З одного боку, усвідомленість власної оригінальності, неповторності і природна потреба в самореалізації, у вдосконаленні власної індивідуальності. З іншого боку, відсутність соціокультурних умов для ствердження такої оригінальності, суспільна вимога до її знищення. Така духовно-світоглядна атмосфера викликала в особистості емоційне занепокоєння, страждання від духовної і соціальної депресії. Такий стан міг доходити до масштабів масового психозу і глибоких невротичних явищ. Тому індивід тієї епохи змушений був, відчуваючи себе унікальністю з різноманітними здібностями і талантами, старанно приховувати свої справжні погляди, індивідуальні інтереси і потреби. Це вимагало від нього максимальних зусиль, незвичайного внутрішнього зосередження і вслуховування (Муляр В.І., 2005, с. 41).

Однак і в такому становищі людина прагнула самопізнання, об'єктивної самооцінки і, як наслідок, втілення своїх потенційних сил в процесі життєдіяльності. Таких прикладів людська історія дає немало.

Пояснення вищесказаному знаходимо в самій людській природі, яка об'єктивно породжує потребу людини у найкращій реалізації своїх природних і набутих в процесі соціалізації сил: задатків, здібностей, потреб, інтересів, цілей, ідеалів, знань, умінь, навичок, одне слово – сутнісних сил людини. Це і є потреба людини в самореалізації. І хоча сам термін самореалізації з'явився лише в ХХ столітті, про що буде сказано нижче, очевидним є одне: людина впродовж усієї своєї історії мала і має сьогодні таку потребу. Свідомо чи несвідомо, будучи знайомою з таким поняттям як самореалізація чи ні, вона завжди перебувала і перебуває в стані постійного виявлення та задоволення потреби в найповнішому і найглибшому втіленню своїх сил. І немає значення, в якій сфері багатогранного життя людини цей процес здійснюється, однак він з різною мірою інтенсивності та повноти відбувається. Оригінально про цю потребу, хоча і в контексті мистецтва, висловився Г. В. Ф. Гегель: «Всезагальна і абсолютна потреба... полягає в тому факті, що людина є *мислячою* свідомістю, тобто що вона творить із самої себе і для себе те, що вона є і що вона є взагалі. Речі, які є продуктами природи, існують лише безпосередньо і *одного разу*, але людина як дух *подвоює себе: існуючи* як предмет природи, вона існує також і *для себе*, вона споглядає себе, уявляє себе собі, мислить, і лише завдяки цьому діяльному для-себе-буттю вона є дух. ...Хлопчик кидає камені в річку і захоплюється колами, що розходяться по всій воді, споглядаючи в цьому власне творіння. Ця потреба проходить через найрізноманітніші явища аж до тієї форми відтворення в зовнішніх речах, яку ми бачимо в творах мистецтва» (Гегель Г. В. Ф., 1968, с. 37).

Варто зазначити, що по справжньому тема людини, актуалізація її природних і соціальних сил, зокрема у європейській історії, стала предметом особливої уваги в епоху Відродження, яку відомий дослідник духовно-світоглядної атмосфери цієї епохи Л. Баткін назвав епохою «пошуків індивідуальності» (Баткін Л. М., 1989, 270 с.). Якраз Відродження почало

по-новому трактувати природу людини, її призначення та місце у світобудові. За своєю суттю людину тоді пояснювали як творіння господнє, але таке, що уподіблене Богу. Вона трактувалася не просто як результат «промислу божого», а як потенційно «боголюдина». «Людина народжується не для того, – писав Баттіста Альберті, італійський гуманіст, художник, архітектор ХV століття, – щоб ледве животіти в бездіяльності, а щоб працювати над великою і грандіозною справою. Цим вона може, по-перше, догодити Богові і вшанувати його, і по-друге, придбати для самої себе найдосконаліші чесноти і повне щастя» (Муляр В. І., 2005, с. 42).

Примітним є те, що саме епоха Відродження поєднала в собі такі видатні явища в історії західноєвропейської людності як згадувану вище тенденцію «пошуків індивідуальності», зародження капіталізму як нової економічної, політико-правової і духовно-світоглядної парадигми та протестантизму як якісно нового релігійного пояснення взаємовідносин людини з Богом та місця самої людини в системі суспільних відносин. В цьому контексті показовою є праця відомого німецького філософа і соціолога М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму», перша частина якої була опублікована в 1904 році. У ній чи не вперше в історії виконаний аналіз капіталізму як цілісної системи людських відносин, де сформульовані принципові виміри, що відрізняють його як особливу модель функціонування суспільного організму. При цьому німецький вчений зовсім не ідеалізував капіталізм як систему, особливо в частині суспільного виробництва, тому його ставлення до капіталізму як явища важко назвати однозначним. В названій його праці не один раз ми можемо знайти гостру критику тогочасного капіталізму, яка співзвучна висловлюванням багатьох сучасників М. Вебера. Наприклад, осмислюючи досвід капіталізму на протязі кількох століть, він підкреслював, що «в міру того, як аскеза (одна із стрижневих ознак капіталізму – В.М.) почала перетворювати світ, дедалі сильніше впливаючи на нього, зовнішні мирські блага дедалі більше підкоряли собі людей, здобувши нарешті таку владу над ними, якої не знала вся попередня історія людства. Сьогодні дух аскези – хто знає, назажди чи ні? – полишив цю мирську оболонку. В усякому разі капіталізм, що здобув перемогу,

не потребує більше такого роду опори відтоді, як він почав базуватися на механічній основі. Відходять у минуле і рожеві мрії епохи Просвітництва, цієї сміхотливої спадкоємниці аскези. І лише уявлення про «професійний обов'язок» мандрує ще по світу, як привид минулих релігійних ідей... Сьогодні прагнення до збагачення, позбавлене свого релігійно-етичного змісту, набирає там, де воно досягає найбільшої свободи,... характеру нестримної пристрасті, часом близької до спортивної (М. Вебер, 1994, с. 181).

Аналізуючи капіталізм як, насамперед, економічну систему, М. Вебер, однак не розглядає цю систему в суто економічних вимірах, а характеризує його як цілісне явище, в якому економічне життя суспільства іманентно вплетене в усі сфери суспільного організму. Для нього капіталізм – це соціально-культурний феномен, притаманний західній цивілізації, який базується в тому числі на особливостях християнства, насамперед, протестантизму в його кальвіністському варіанті. Такий методологічний підхід дав можливість німецькому мислителю уявляти капіталізм найвищим досягненням культури Заходу. На його думку, в такій своїй якості капіталізм поставав у початкові періоди свого становлення, тобто тоді, коли він зберігав у собі первісні свої релігійно-ідеологічні орієнтири і не втрачав власного “духу”. Саме завдяки тому, що органічно поєднав в процесі свого розвитку протестантську етику у якості аскези як свідомого обмеження людиною своїх матеріальних потреб, одвічну потребу людини в самореалізації як процесі виявлення й найповнішого розгортання нею власних природних і соціальних сил, а також систему тотальної, відкритої, а тому справедливої конкуренції людських сил в суспільній, насамперед, економічній діяльності як внутрішню сутність його природи.

Достатньо рельєфно охарактеризував капіталізм як систему О. Погорілий, автор першого українського перекладу книги М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму». «Це відносини, – пише він, – в рамках яких господарська поведінка власників засобів виробництва орієнтована не на задоволення їх традиційних потреб, а на одержання прибутку, на збагачення – однак на збагачення шляхом раціональної організації виробництва й мінімізації

непродуктивних затрат. Сучасне капіталістичне підприємство ґрунтується на засадах рентабельності, уявлення про яку відсутнє як у традиційному селянському господарстві, так і в «капіталізмові» колонізаторів, авантюристів, завойовників і т. п.» (Погорілий О., 1994, с. 10–11). І далі: «Духом» же сучасного капіталізму М. Вебер називає певний, як сказали б сьогодні, «менталітет», коли люди цілеспрямовано прагнуть до збагачення в рамках своєї професійної діяльності, водночас свідомо обмежуючи себе у витратах на споживання і надаючи, знову ж таки цілком свідомо, своєму способу життя певних аскетичних рис. Люди з такою ментальністю здатні без особливих внутрішніх труднощів адаптуватись до вимог капіталізму як раціонально діючої економічної системи; з іншого боку, сама ця система швидко впроваджується і ефективно функціонує там, де такий менталітет набув масового поширення. У протилежному ж випадку розвиток «раціонального капіталізму» наштовхується на серйозні психологічні перепони, пов'язані з невмінням чи небажанням людей «раціонально» перебудувати свою економічну поведінку і, до деякої міри, весь життєвий уклад» (Погорілий О., 1994, с. 11). Разом з тим, український вчений вважав, що хоча вказані вище суттєві ознаки капіталізму як цілісної системи були ним кваліфіковані як вибірково споріднені, протестантська етика, зокрема, не була причиною появи капіталізму як раціонально орієнтованої економічної системи, вона її не створила і не могла створити; однак вироблені ідеологами Реформації нові цінності сприяли “прориву” системи традиціоналістських уявлень про сенс людського життя і роль економічних чинників (Погорілий О., 1994, с. 12).

Новою цінністю для виникнення капіталізму в часи Відродження стали також «пошуки індивідуальності» - процес, який заповнив собою всю тогочасну Європу, особливо країни, де одночасно відбувався протестантський переворот у християнстві. Як було зазначено вище, сучасне капіталістичне підприємство ґрунтується на засадах рентабельності з метою отримання максимального прибутку, однак не заради прибутку, а для прославлення Бога. Така економічна система із жорсткою необхідністю вимагала певних фахових соціальних сил людей, які створювали цей прибуток. Таким

чином, саме в епоху Відродження, коли капіталістична економічна модель лише зароджувалася, вона і затребувала вказані людські сили. Однак самі ці сили стали можливими тільки за умови корінної ломки застарілих духовно-світоглядних орієнтацій суспільства в цілому і окремих людських індивідів, зокрема. Ось чому «пошуки індивідуальності» в ті часи стали стрижневою тенденцією розвитку тогочасного соціуму.

Одночасно з тенденцією до вивільнення людських природних, а також набутих в процесі соціалізації суспільних сил людини ми спостерігаємо і феномен секуляризації як звільнення суспільного і одиничного життя людей з-під опіки церкви. Відбувається фактична революція в християнському віровченні, коли на арену взаємин людини і Бога «вривається» протестантизм. Однак секуляризація не стала предметом праці М. Вебера. Всю свою увагу німецький вчений зосередив на протестантському вченні в його кальвіністському варіанті, оригінально вважаючи, що саме в цих процесах потрібно шукати природу нової економічної моделі розвитку західноєвропейської людності XV століття. Його основний смисл було сформульовано у «Вестмінстерському віросповіданні» 1647 року. М. Вебер наводить низку положень цього документа, зокрема: «Розділ 9. (Про свободу волі.) № 3: «Завдяки гріхопадінню людина повністю втратила здатність спрямовувати свою волю на які-небудь духовні блага і на досягнення блаженства; так що природна людина, будучи повністю байдужою до добра і мертвою у своєму гріхові, нездатна з власної волі навернутися до віри чи навіть підготувати себе до цього» (Вебер М., 1994, с. 118). І далі ще важливіше: «Розділ 3. (Про споконвічне рішення Боже.) № 3: «Бог, проявляючи свою велич, своїм рішенням прирік (predestinated) одних людей до вічного життя, інших же засудив (foreordained) на вічну смерть» (Вебер М., 1994, с. 118). В цих положеннях – ілюстрація німецьким мислителем кальвіністського перетлумачення ідеї християнства про спасіння душі, яке потягнуло за собою вчення про самотність окремої людини, її відповідальність і приреченість. «Це вчення в його патетичній нелюдськості, – заключає М. Вебер, – мусило мати для поколінь, які скорилися перед його грандіозною послідовністю, насамперед один

наслідок: відчуття незнаного раніше внутрішньої самотності окремої людини. У вирішальній для людини доби Реформації життєвій справі – досягненні вічного блаженства – вона була приречена самотньо мандрувати своїм шляхом назустріч своїй споконвіку накресленій долі. Ніхто не в змозі їй допомогти. Ані проповідник – бо лише обраний до спасіння здатний *spiritualiter* (духовно – *M.B.*) зрозуміти слово Боже. Ані таїнства – бо вони встановлені Богом для примноження його слави і тому мусять лишатися непорушними, однак не можуть виступати як засіб здобуття ласки Божої, суб'єктивно вони є лише «*extrema subsidia*» (останній притулок – *M.B.*) віри. Ані церква, бо, хоча вимога «*extra ecclesiam nulla salus* (поза церквою нема спасіння – *M.B.*) і є значимою в тому розумінні, що той, хто не належить до істинної церкви, не може належати до обранців Божих, все ж до (видимої) церкви належать і відкинуті Господом; більше того – вони мусять належати до неї і підкорятись її дисципліні, однак не для того, щоб здобути блаженство – це для них неможливо, – а для того, що й вони повинні виконувати заповіді Божі для примноження слави Його. Ані, нарешті, сам Бог – Христос прийняв смерть лише ради обраних, гріхи яких Бог одвічно спокутував своєю жертвою. Якраз оце абсолютне усунення віри в спасіння через церкву і таїнства (з послідовністю, якої не знало лютеранство) мало вирішальне значення для розмежування між кальвінізмом і католицизмом» (Вебер М., 1994, с. 121–122).

З наведених положень Вестмінстерського документа М. Вебер робить ще один висновок, який за своїм трагізмом для віруючого перевершує попередній. Йдеться про те, що немає жодних шляхів повернути Боже ласку і Його милосердя. Бо такого шляху немає в природі. «Немає не лише магічних, – пише німецький філософ, – а взагалі ніяких засобів, щоб повернути Боже милосердя тому, хто позбавлений його Божою волею» (Вебер М., 1994, с. 122–123). Ніхто не в змозі християнину допомогти, дати опору у його життєвих орієнтаціях. Навіть сам Бог, бо він зарання визначив долю кожному: кого прирік на вічне життя, а кого засудив на вічну смерть. Ось чому спілкування кальвініста зі своїм Богом відбувалося в атмосфері повної духовної самотійності – незважаючи на те, що необхідною умовою спасіння була належність

до істинної церкви (Вебер М., 1994, с. 123). Адже світ – це результат промислу Божого і тому всі належать до цього світу, і всі мають підпорядковуватися правилам світу, створеного Богом. Це і є головним завданням кожної людини, як обраної, так не обраної. «Світ існує задля того, – пише М. Вебер, – і лише задля того, щоб служити самопрославленню Бога, християнин-обранець – існує задля того, і лише задля того, аби, втілюючи в житті Божі заповіді, примножувати славу Господню. Богу бажана соціальна діяльність християнина, бо він прагне, щоб соціальне влаштування життя відповідало його заповідям і поставленій ним меті» [Вебер М., 1994, с. 124–125].

Складається парадоксальна ситуація: з одного боку, кожний християнин бажає протягом свого життя повернути до себе Божу ласку і здобути вічне життя, з іншого – доля кожного, як стверджує «Вестмінстерське віросповідання», наперед визначена Богом. Як бути християнину, як дізнатися чи він обраний, чи ні? В чому тоді смисл його існування? Де знайти ту опору, яка вселить надію, дасть розуміння життєвої перспективи? На ці та інші питання кальвінізм дає парадоксальну з точки зору католика відповідь: «Повне виключення проблеми теодицеї (виправдання Бога при наявності у світі зла – *В.М., О.С.*) і усіх питань про «смісл» світу і людського життя» (Вебер М., 1994, с. 125) як проблем, які виснажують сили християнина. Кальвініст не повинен навіть ставити такі питання перед собою, бо на них фактично немає відповіді, адже «промисел Божий» незрозумілий для людини, а спроба вирішити їх призводить лише до непотрібних витрат духовних і фізичних сил, які можна було б спрямувати на інші цілі. Така своєрідна «економія сил» зміщує, як зауважує М. Вебер, фундаментальну для християнства проблему спасіння душі в утилітарний характер кальвіністської етики та ряд важливих особливостей кальвіністської концепції професійного покликання (Вебер М., 1994, с. 125–126). Така етика відкидає можливість людини дізнатися про свою обраність, бо і зовні, і за поведінкою обрані нічим не відрізняються від необраних. Більше того, всілякі спроби дізнатися про те, обраний ти Богом, чи ні, означає зухвалу спробу проникнути в таємницю промислу Божого. Тому християнину залишається тільки вірити в свою обраність,

а прямим доказом такої обраності є лише стійкість віри, яка виникає як наслідок благодаті. Необмежена в просторі і часі стійка віра людини в свою обраність є єдиним виправданням її життя в цьому світі. А найкращим способом здобути внутрішню впевненість у спасінні вважається, як тлумачить кальвіністська етика, *є невтомна праця в рамках своєї професії*. Вона і лише вона розвіює будь-які релігійні сумніви і дає упевненість в обраності до спасіння (Вебер М., 1994, с. 127).

Тут ми підходимо до однієї з головних ідей протестантської етики Макса Вебера. Найкраще, мабуть, вона виражена в книзі там, де автор мислить про професійну діяльність кальвініста. Говорячи про те, що Богу бажана соціальна діяльність християнина, бо це відповідає його заповідям і поставленій ним меті, М. Вебер продовжує: «Соціальна діяльність кальвініста в миру – це діяльність *«in majorem gloriam Dei»* (на більшу славу Господу – *М.В.*). Таким самим є й характер *професійної* діяльності, котра здійснюється в рамках посеїбичного життя в ім'я загального блага... «Любов до ближнього», мислима лише як служба Богові, а не його *творінням*, знаходить свій вираз *насамперед* у виконанні визначених через *lex naturae* (природний порядок – *М.В.*) *професійних* обов'язків; при цьому сама «любов до ближнього» набирає своєрідного об'єктивно-безособового характеру, поскільки її розуміють як діяльність по раціональному упорядкуванню соціального космосу, що оточує нас. Адже навдивовижу доцільний устрій цього космосу, який...очевидно призначений для того, щоб служити на «користь» роду людського, дозволяє розцінювати таку безособливу діяльність на користь суспільства як бажану Богові й спрямовану на примноження Його слави» (Вебер М., 1994, с. 125). В цих словах – блискуча теза німецького мислителя, яка обігнала свій час. Йдеться про те, про що видатні філософи почали писати також лише в минулому столітті, але набагато пізніше: про феномен самореалізації людського індивіда. Ось чому М. Вебер не вживає термін «самореалізація», бо його тоді, коли творив М. Вебер, ще не існувало. Однак, коли він говорить про професійну діяльність кальвініста, то має на увазі саме питання самореалізації людини. Зверну увагу на попередню цитату німецького філософа, де йдеться про

соціальну діяльність християнина, яка спрямована на *більшу* славу Господа. Таким чином, *чим краща* соціальна діяльність християнина, *тим більше* вона прославляє Бога. Цей висновок є важливим саме у контексті аналізу явища самореалізації людини.

Вперше започаткував самореалізацію особистості як наукову проблему американський філософ і психолог А. Г. Маслоу у своїй статті «Самоактуалізація», яка вийшла друком у 1967 році. З того часу ця тема стала предметом прискіпливої уваги багатьох як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Один з авторів цієї статті також долучився до розробки вказаної проблеми, опублікувавши поки що єдину у вітчизняній філософській літературі монографію, присвячену проблемі самореалізації особистості (Муляр В. І., 1997, 214 с.). В ній, а також у багатьох інших публікаціях автора на цю тему сформульовано низку визначень самореалізації, які відображають багатогранну її природу. Зокрема, «самореалізація особистості виступає як процес *усвідомленого і цілеспрямованого розкриття* (курсив мій – В.М.) сутнісних сил особистості..., який втілюється в індивідуальній формі в ході вільної діяльності» (Муляр В. І., 1997, с. 97). Разом з тим, «самореалізацію особистості можна ...увиявити як процес *найбільш повного* (курсив мій – В.М.) опрідметнення сутнісних сил особистості в ході її діяльності» (Муляр В.І., 1997, с. 98). Також «самореалізацію особистості можна визначити як процес *максимального, найбільш глибокого* (курсив мій – В.М.) опрідметнення сутнісних сил особистості в практичній діяльності, коли в цілях діяльності адекватно враховані можливості людини» (Муляр В.І., 1997, с. 98). В такому контексті самореалізація людини завжди є процесом системним і систематичним, а тому неможливим без своєрідного життєвого плану людини, її життєвої програми. «Цілісна самореалізація пов'язана з таким рівнем особистісного розвитку людини, коли вона виступає як саморегулююча, самоуправляюча система, найвищий рівень якої досягається на основі розроблених людиною життєвих програм і життєвих планів» (Муляр В.І., 1997, с. 103).

Саме такі думки ми знаходимо в праці М. Вебера, коли він пише про протестантську

етику і професійну діяльність християнина-кальвініста. «Бог помагає тому, хто сам собі помагає...сам створює своє спасіння, або правильніше було б сказати – впевненість у спасінні і що це спасіння не може бути здобуто, як того вимагає католицизм, шляхом поступового нагромадження окремих достойних вчинків, а виступає наслідком систематичного самоконтролю, який постійно ставить віруючого перед альтернативою: обраний до спасіння чи відкинутий?» (Вебер М., 1994, с. 130). І далі: «Кальвіністський Бог вимагав від своїх обраних не окремих «добрих справ», а святості, що стала системою...Практична етика кальвінізму давала змогу подолати відсутність плану і системи у повсякденному житті віруючого і створювала послідовний метод усієї життєвої поведінки... . Бо лише через фундаментальне перетворення усього смислу життя, яке відчутне у кожному мить і в кожній дії, могла бути досягнута впевненість у наявності благодаті, яка підіймає людину із status naturae (природного стану – М.В.) у status gratiae (стан благодаті – М.В.)» (Вебер М., 1994, с. 132). В цих словах німецького філософа ми читаємо суттєву вимогу до християнина-кальвініста – через найкращу професійну діяльність-самореалізацію на славу Господа упорядковувати власний спосіб життя. Наступними важливими моментами справжньої самореалізації християнина у професійній діяльності є моральність та прибутковість цієї діяльності. «...Корисність певної професії і, отже, її бажаність Богові у першу чергу визначаються з моральної точки зору, а потім уже тою значимістю, яку блага, що виробляються в її рамках, мають для «всього суспільства»; нарешті третім і, практично, звичайно найважливішим критерієм виступає «прибутковість професії...» Якщо Бог вказує вам шлях, на якому ви *зможете* без шкоди для душі своєї і не шкодячи іншим законним чином *більше придбати*, ніж на якомусь іншому шляху, а ви відкидаєте це і обираєте менш прибутковий шлях, то ви цим самим *стаєте на перешкоді здійснення одної із цілей вашого покликання* (calling), ви відмовляєтесь бути керуючим (steward) Бога і приймати дари його для того, щоб мати можливість вжити їх на благо Йому, коли Він того забажає. Не

заради тілесних втіх і грішних насолод, *але для Бога мусите ви трудитись і багатіти*» (Вебер М., 1994, с. 166). Нарешті, потрібно відзначити ще одну важливу сторону самореалізації християнина-кальвініста у професійній діяльності, яку М. Вебер актуалізує у своєму творі. Йдеться про те, що будь-який процес найповнішого і найглибшого опредметнення сутнісних сил людини неможливий відразу у всіх сферах її багатогранної діяльності. Звідси – свідомий, зумовлений покликанням, вибір людиною певних сфер власної самореалізації, що з необхідністю передбачає обмеження такого процесу в інших сферах. «Той факт, – зазначає німецький філософ, – що обмеження людської діяльності рамками професії разом з відмовою від фаустівської багатогранної людини (відмовою, яка слідує із цього обмеження) є у сучасному світі обов'язковою передумовою всякої продуктивної діяльності і що, таким чином, «справа» і «зречення» сьогодні взаємно пов'язані одне з одним» (Вебер М., 1994, с. 180).

Підіб'ємо короткі висновки. Як відомо, публікація книги «Протестантська етика і дух капіталізму» була неоднозначно сприйнята

науковою спільнотою того часу, а тому викликала гостру дискусію. Відповідаючи на критику деяких авторів, М. Вебер навіть взяв участь у конкретних соціологічних дослідженнях щодо професійної адаптації робітників різних підприємств, формування їх професійних та суто людських соціальних сил. Констатуючи цей факт, все ж зазначимо, що в контексті даної статті книга М. Вебера заслуговує найвищих похвал. Адже німецький вчений, задовго до формулювання терміну «самореалізація людини» фактично в своїй книзі відкриває відповідне вказаному терміну явище, яке стало притаманним кальвіністській етиці. Заслугою М. Вебера в контексті явища самореалізації особистості є і те, що він абсолютно справедливо пов'язав це явище з «духом капіталізму». Він виявив, піддав аналізу і науково обґрунтував органічний взаємозв'язок протестантської етики, природи капіталізму, самореалізації християнина-кальвініста через професійну діяльність, що врешті вимагає від людини системного і систематичного будування власного життєвого плану. І в цьому – головна цінність праці М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму»

Список використаних джерел:

1. Баткин Л. М. (1989). *Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности*. Москва : Наука. 270 с.
2. Вебер Макс. (1994). *Протестантська етика і дух капіталізму* / Перекл. з німецької О. Погорілого. Київ: Основи. 261 с.
3. Гегель Г.В.Ф. (1968). *Эстетика*. В 4-х томах. Т.1. Москва: Искусство. 312 с.
4. *Історія філософії. Словник* / За заг. ред. В. І. Ярошовця (2006). Київ: Знання України. 840 с.
5. Маслоу А. (1982). *Самоактуалізація. Психологія личности. Тексты*. Москва. С. 108–117.
6. Муляр В.І. (2005). Проблема становлення особистості в системі «індивід – суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир: ЖДТУ. 320 с.
7. Муляр В. І. (1997). Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир: ЖІТІ. 214 с.
8. Погорілий Олександр. (1994). Макс Вебер і його класична праця. *Протестантська етика і дух капіталізму*. Київ: Основи. С. 3–18.
9. Шестопал Е. Б. (1988). *Личность и политика: Критический очерк современных западных концепций политической социализации*. Москва: Мысль. 203 с.

References:

1. Batkin, L.M. (1989). *Italianskoe Возрождение в поисках индивидуальности [Italian Renaissance in search of individuality]*. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Veber, M. (1994). *Protestantska etyka i dukh kapitalizmu [The Protestant ethics and the spirit of capitalism]* (O. Pohorilyi, Trans). Kyiv: Osnovy. 261 s. [in Ukrainian].
3. Hehel H.V.F. (1968). *Estetika. [Aesthetics]*. (Vols. 1–4. Vol. 1). Moscow: Iskusstvo [in Russian].
4. Yaroshovets, V.I. (Eds.). (2006). *Istoriia filosofii. Slovnyk [History of philosophy. Vocabulary]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Maslou, A. (1982). *Samoaktualizatsiia [Self-actualization]. Psikhologiiia lichnosti. Teksty – Psychology of personality. Texts*, (pp. 108–117). Moscow [in Russian].

-
6. Muliar, V.I. (2005). *Problema stanovlennia osobystosti v systemi «indyvid – suspilstvo» (filosofsko-kulturolohichniy analiz) [The problem of personality formation in the «individual – society» system (philosophical and cultural analysis)]*. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
 7. Muliar, V.I. (1997). *Samorealizatsiia osobystosti yak sotsialna problema (filosofsko-kulturolohichniy analiz) [Self-realization of the individual as a social problem (philosophical and cultural analysis)]*. Zhytomyr : ZhITI [in Ukrainian].
 8. Pohorilyi O. (1994). Maks Veber i yoho klasychna pratsia [Max Weber and his classic work]. *Veber M. Protestantska etyka i dukh kapitalizmu – The Protestant ethics and the spirit of capitalism (pp. 3–18)*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
 9. Shestopal, Ye.B. (1988). *Lichnost i politika: Kriticheskii ocherk sovremennykh zapadnykh kontseptsii politicheskoi sotsializatsii [Personality and politics: A critical essay on modern western concepts of political socialization]*. Moskow: Mysl [in Russian].